

FinFluencers - Young Financial Influencers - Positive influence on the financial literacy and entrepreneurial potential of young people.

Erasmus+ / 2021-1-BG01-KA220-YOU-000028689

Финансиска писменост и образование, постоечки вештини, потреби и поддршка (Компаративен извештај / Истражување и оценка на вештини)

Резиме

Финансиската писменост е препознаена како основна компонента на целокупната стабилност на финансискиот систем. Да се биде финансиски свесен и одговорен е суштинска вештина во денешниот глобализиран свет.

Младите прераснуваат во возрастни луѓе во свет кој суштински многу ќе се разликува од оној во кој живееле нивните родители. Овие разлики се видливи речиси во секој аспект од секојдневното живеење, вклучувајќи го и аспектот на личните финансии. На пример со трендот на дигитализација, во многу аспекти се промени и финансискиот свет, во исто време правејќи го поедноставен и покомплексен. Од една страна, новите технологии го олеснуваат управувањето со финансиските ресурси и креираат нови валути и услуги, но од друга страна бараат поголема вклученост, интеракција и повисока свест. Постојаната криза и недостигот на сигурност ја диктираат потребата на младите да бидат проактивни и храбри при донесување финансиски одлуки.

Првите стекнати знаења на младите за да станат независни и самостојни во поглед на финансиите има суштински последици во однос на тоа колку младите се подготвени сами да се ослободат од финансискиот стрес и да ја подобрат нивната финансиска издржливост. Стекнувањето финансиски навики започнува уште од предучилишна возраст. Основното и средното образование дополнително го подобруваат знаењето и ги збогатуваат вештините на младите во однос на управувањето со личните финансии. Сепак, напорите за зголемување на нивото на финансиската писменост преку образованието имаат ограничена ефикасност, што сугерира дека останати фактори влијаат врз финансиската свест и знаење. Еден од факторите е семејството каде и најголем дел од финансиската писменост се стекнува. Исто така, обуките организирани надвор од формалното образование од страна на невладини и граѓански организации се доста значајни за стекнување претприемачки и вештини за финансиски менаџмент.

Создаден за да одговори и дополнително да ги истражи овие предизвици, проектот FinFluencers е 24-месечна партнерска иницијатива чија цел е да се подобри финансиската писменост и претприемачкиот потенцијал кај младите луѓе. Проектот е поддржан од Програмата Еразмус +

(Erasmus + Programme) на Европската Комисија и истиот започна со имплементација во ноември 2021 година од страна на 6 партнери од Бугарија, Кипар, Грција, Северна Македонија и Португалија.

Комбинирајќи го знаењето и експертизата на партнерите, проектот FinFluencers ќе создаде различни видливи и одржливи резултати изградени врз основа на сеопфатна програма за работа која се состои од **три главни проектни резултати**. Проектот нуди интегриран пристап насочен кон подобрување на нивото на финансиска писменост кај младите, **поврзување на идентификуваните потреби со соодветен материјал за обуки бесплатно достапен онлајн**, како и мали пилот активности за вмрежување кои ја формираат основата на заедницата, насочена кон понатамошна поддршка на младите за ефективно справување со финансиските прашања. **Проектот има за цел да ги поттикне младите да станат „инфлуенсери“ помеѓу своите пријатели, колеги и заедницата во која живеат за да ја подигнат свеста за финансиска писменост и да ги подобрат нивните вештини за планирање и управување со финансии.** Во периодот февруари-април 2022 година беше спроведено истражување од страна на пет организации во четири држави и тоа: Бугарија, Грција, Северна Македонија и Португалија. Истражувањето се спроведе во четири фази, врз основа на **заеднички утврдена методологија**. **Од страна на проектните партнери, во првата фаза беше спроведено канцелариско и онлајн истражување** кое имаше за цел анализа на националниот контекст на финансиска писменост и образование во земјите-учеснички. **Паралелно во рамките на квалитативното истражување** беа спроведени фокус групи и интервјуа со претставници на двете целни групи во секоја држава. **Од страна на проектните партнери исто така беше спроведена дополнителна онлајн анкета** за да се добијат некои основни квантитативни податоци за моменталната состојба на финансиската писменост кај младите луѓе. **Различните фази од истражувањето опфатија приближно 349 учесници од различни целни групи во земјите учеснички.**

Овој документ, т.е. **Финален компаративен извештај** е дел од **Проектен резултат 1**, кој ја опфаќа фазата поврзана со првично мапирање и документирање на потребите на младите во земјите партнери на проектот. **Извештајот дава преглед на нивото на финансиска писменост и образование кај младите во Бугарија, Грција, Португалија и Северна Македонија**, опишувајќи ги постоечките вештини и тековните обуки на оваа тема, недостатоците во знаењето и поддршката, потенцирајќи ги добрите практики за поддршка на финансиската писменост и образование, клучните чинители, правната рамка и поттикнувањата. Од перспектива на проектот, заклучоците и препораките во овој извештај **ќе влијаат и ќе го поттикнат понатамошниот негов развој** бидејќи клучните сознанија ќе бидат составен дел од создавањето на другите два значајни проектни резултати.

По анализата на моменталната состојба за финансиска писменост и образование кај младите и националните политики на земјите партнери, **може да ги наведеме следните заклучоци:**

Финансиска писменост и образование - клучни податоци и статистика од земјите партнери

Податоците од Второто меѓународно истражување за компетенциите за финансиска писменост, кое беше спроведено во 2020 година со помош на глобално признатата алатка на OECD/INFE, **покажаа дека**

нивото на финансиска писменост на населението во Бугарија, Грција и Северна Македонија е пониско од просекот на Европската Унија.

Резултатите од сите земји каде беше спроведено OECD истражувањето покажаа дека најголем дефицит во поглед на финансиска писменост е забележана кај младите и постарите луѓе, студенти, невработени, пензионери и жени како и кај оние лица со пониско ниво на образование и приходи.

Се покажа дека младите (на возраст од 18-29) имаат значително пониско ниво на финансиска писменост во однос на останатиот примерок од истражувањето. Исто така кај нив постои тенденција за пониско финансиско знаење и помалку разумно финансиско однесување. Друг важен заклучок е дека лицата кои користат дигитални алатки имаат повисоко ниво на финансиско знаење и поголема внимателност во финансиското однесување.

Областа која бара посебен фокус е соработката помеѓу различните чинители што се заснова на сеопфатен пристап за финансиска едукација. Овој процес треба да вклучи различни засегнати страни т.е. државни институции, субјекти-даватели на формално и неформално образование, невладини и граѓански организации, финансискиот сектор и МСП.

Основни знаења и вештини

Како што беше споменато во претходните поглавја, финансиското знаење е клучна компонента на финансиската писменост бидејќи им помага на индивидуите да направат споредба на финансиските производи и услуги и да донесат соодветни, добро информирани финансиски одлуки. Во 2015 година, Меѓународната мрежа за финансиска едукација на ОЕЦД (OECD-INFE) ја објави рамката за основни компетенции за финансиска писменост кај младите¹ која содржи рамка за основни познавања во врска со финансии кај младите, заснована на резултатите.

Најголем дел од младите од земјите партнери кои учествуваа во истражувањето ја оценија својата финансиска писменост на средно ниво каде најсигурни беа испитаниците од Бугарија, а помалку сигурни учесниците од Северна Македонија и Грција. И покрај тоа, тие се соочуваат со исти проблеми во поглед на управувањето со нивните финансиски прашања и разбирањето на финансиските услови и процеси. Младите се чувствуваат најсигурни и самоуверени кога одат во банка за подигања готовина, за плаќање сметки или при вршење онлајн трансфер на пари. Од друга страна, се помалку сигурни кога планираат трошоци и при читање на договори. Младите се запознаени со теми како што се лични заштеди, професионален развој, а помалку се сигурни за теми како што се станбени кредити, хипотеки и брзи кредити. Најголем дел од информациите за финансии и финансиски одлуки младите ги добиваат од семејството, пријателите и од онлајн извори како и од социјалните медиуми. Само еден (1) на секои четири млади лица ги евидентира и следи своите трошоци на месечно ниво, на хартија (нотес) или електронски, преку користење на онлајн апликација. Истражувањето покажа дека нивото на образование на испитаниците не е многу поврзано со нивото на финансиска писменост. Многу поголемо влијание врз нивото на финансиска писменост е работниот статус на испитаникот.

¹ OECD (2015), OECD/INFE Core competencies framework on financial literacy for youth, <https://www.oecd.org/finance/Core-Competencies-Framework-Youth.pdf>

Обука и поддршка

Во нашето истражување, проектните партнери идентификуваа различни програми и инструменти за едукација и обука кои конкретно се насочени кон финансиското образование, финансиската писменост и во многу случаи кон претприемништвото, земајќи предвид дека овие теми се тесно поврзани. Бугарија, Португалија и Северна Македонија имаат голем број постоечки програми за обука, во и надвор од редовниот образовен процес, кои се насочени кон подобрување на финансиската писменост и финансиското образование кај младата популација. Програмата за обука „Финансии за претприемачи“, која е официјално одобрена од Министерството за образование и наука на Република Бугарија како дополнителен материјал за средношколци во 12-то одделение, претставува добар пример за образование за финансиска писменост во рамките на традиционалниот образовен систем. Друг пример, Португалија е единствената држава (од оние кои беа дел од истражувањето) каде што финансиското образование е целосно интегрирано во училишниот систем и е задолжителна содржина во наставната програма за основните училишта и во тек е јавна консултација со цел носење партиципативна одлука за вклучување на Финансиската писменост во наставната програма по математика, задолжителна за средните училишта, почнувајќи од следната учебна 2022/2023 година. Спроведувањето на наставната програма им овозможува на младите луѓе да стекнат основни знаења и вештини за одлуките, коишто во иднина, ќе треба да ги носат во врска со нивните лични финансии. Надвор од редовниот образовен систем, постојат повеќе програми и иницијативи организирани од државни институции, но и од непрофитни/граѓански организации (пр. Junior Achievement). Бројот и ефикасноста на овие програми се разликуваат од една до друга држава и тоа пред сè зависи и од постоењето на стратешки пристап за справување со потребите на младите во областа на финансиската едукација.

Методи за предавање и обука

Во спроведеното истражување, откривме дека младите преферираат онлајн платформи за учење и мултимедијални/онлајн ресурси, како што се анимирани презентации, мотивациони видеа, кампањи и пораки на социјални медиуми, надополнети со практично учење (на пр. игри за финансиска писменост), кои може лесно да се ажурираат и да се прилагодат за различни целни групи млади луѓе, врз основа на нивните потреби и ниво на знаење. Наједноставно, младите преферираат методи за учење кои овозможуваат самостојно учење или учење надвор од училиштето.

Во однос на идното создавање на материјалите за обука, се забележа дека не постојат големи разлики меѓу понудените можности во областа на финансиската писменост. Испитаниците од земјите-партнери се заинтересирани да ги подобрат своите вештини за **лични финансии** (односно: камата и каматни стапки; позајмување пари; инвестиции, заштеди, ризик, морален hazard; справување со финансиски стрес; Разбирање на правата на потрошувачите на финансиски услуги; Вештината за управување со финансии како клучна животна вештина) и **разбирање и користење на финансиските услуги** (т.е. заеми, штедење, осигурување, трансакциски сметки, кредити, кредитни картички; Финансиски услуги: Финансиски институции и производи; брзи кредити и на што да се внимава). **Во Португалија, на пример, како нови цели на политиките вклучени се теми како што се дигитални финансиски услуги и финансиско образование за претприемачи.**

Политики и поддршка

Понатамошна промоција и прифаќање на постоечките иницијативи за финансиска едукација, програми и натпревари организирани од јавните институции, граѓанскиот и приватниот сектор е од суштинско значење, бидејќи повеќе училишта и наставници треба да бидат вклучени во активности за подобрување на нивото на финансиска писменост кај младите. Во нашето истражување, идентификувавме различни иницијативи и механизми за поддршка насочени кон подобрување на финансиската писменост и финансиското образование во државите кои беа дел од истото. Она што се заклучи е дека само во Грција не постои стратегија за финансиска писменост. Во Португалија, на пример, неколку политики и стратешки документи се посебно насочени кон справување со предизвиците поврзани со финансиското образование и писменост, како кај возрасните, така и кај младите луѓе. Северна Македонија и Бугарија имаат национални стратегии насочени кон унапредување на финансиската писменост. Постојат и други субјекти од јавниот и приватниот сектор кои се идентификувани како клучни чинители во однос на развојот и промовирањето на политики, иницијативи и проекти од областа на финансиската писменост кај младите. Постојат повеќе различни мали, но и поголеми субјекти кои активно работат на темата за финансиска писменост. Во повеќето држави, меѓународната организација “Junior Achievement” е доста активна на полето на финансиската писменост и финансиската едукација. Финансискиот сектор (т.е. банките и осигурителните компании) исто така има важна улога во подобрувањето на финансиската писменост кај младите. Она што треба да се подобри е соработката меѓу чинителите и опфатот на овие иницијативи, кој треба да биде поголем, со цел повеќе млади луѓе да се вклучат.

Следејќи ги овие заклучоци, партнерите во проектот ќе ги развијат и создадат главните аутпути, односно резултати (т.е. 1.) Тренинг модулот и материјалот за зајакнување на финансиската писменост кај младите; и 2.) Онлајн обуката за финансиска писменост „Научи ги сопствените финансии“) следејќи ја поставената рамка:

- Содржините за обука треба да бидат приспособени за различни социјални групи (т.е. млади луѓе), бидејќи младите имаат различни потреби за учење, кои произлегуваат од моменталното ниво на образование, општите околности на живеење, возраста, итн. Сите овие карактеристики треба да се земат предвид во процесот на развој на програмата.
- Обуката ќе се спроведе на интерактивен начин, по можност во комбиниран формат, кој ќе овозможи самостојно учење од дома, комбинирано со менторство од врсници, заеднички дискусии и студии на случај ((реални ситуации со кои младите би можеле да се соочат во нивниот секојдневен живот (на пример: изнајмување стан, отворање сметка во банка, осигурување, барање за студентски заем, барање за „брз“ кредит, итн.). Дел од обуката треба да се фокусира на основните финансиски вештини, но истите да се изучуваат на иновативен и атрактивен начин, за да се изнајдат решенија за секојдневните предизвици со кои се соочуваат младите луѓе, како што се преглед на тарифите за користењето на мобилни телефони или пресметување камата за студентски заем.
- Понатамошна промоција и прифаќање на постојните иницијативи за финансиска едукација, програми и натпревари организирани од јавните институции, граѓанскиот и приватниот сектор е од суштинско значење, бидејќи повеќе училишта и наставници треба да бидат вклучени во активности за подобрување на нивото на финансиска писменост кај младите. Информациите

за постоечките иницијативи треба да бидат вклучени во модулите за обука, за да се приспособи содржината на локалните потреби.

- Поттикнување на младите луѓе да станат влијателни лица (инфлуенсери) кај нивните неформални пријатели, колеги и целата заедница, за да се подобри финансиската писменост преку подигање на јавната свест и подобрување на нивните вештини за управување и планирање на личните финансии.

